

УДК 621.375.4

Твердотільні підсилювачі с-діапазону

Ігнатюк А.В., к.т.н. доц. Кобак М.М.

Перспективи розвитку твердотільних підсилювачів.

Твердотільні НВЧ підсилювачі потужності та широкосмугові підсилювачі є важливою ланкою апаратури радіолокаційних систем для різного роду застосувань, тому до них пред'являють особливо високі вимоги. СВЧ підсилювачі потужності, побудовані на основі потужних транзисторів або модулів, - це пристрої, що визначають найважливіші параметри системи, такі як випромінювана і споживана потужність, ширина смуги робочих частот, габарити і маса, довговічність, надійність і вартість.

В 90-х роках ХХ століття вирішення вище перерахованих проблем бачили в застосуванні нових типів транзисторів, що дозволили б значно покращити характеристики та параметри підсилювачів НВЧ.

Транзистор на гарячих електронах з n-базою.

Відрізняється від звичайного планарного біполярного транзистора тим, що тут виключена інжекція неосновних носіїв заряду в n - базу – дірок – з емітера та колектора, останні виготовляються двошаровими n-p⁺ та p⁺-n

відповідно. При цьому дуже тонкі p⁺ повністю збіднені шари зовсім не мають дірок, а електрони пролітають їх за рахунок балістичного прольоту (Рис. 1.).

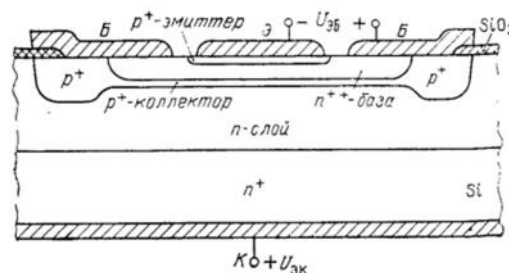

Рис. 1. Структура транзистора на гарячих електронах.

Гетероструктурний біполярний транзистор.

Відрізняється від звичайного біполярного транзистора тим, що ширина забороненої зони емітера більше ширини забороненої зони бази (Рис. 2.). Саме цим забезпечується близька до ідеальної одностороння інжекція носіїв в базу. Максимальна частота близько 60 ГГц в перспективі до 200ГГц.

Транзистор з проникною базою.

Має вертикальну структуру. Монокристал GaAsn- типу має омичний контакт колектора та емітера, між ними розміщена база, тонка (0,03 мкм) вольфрамова сітка з

кроком 0,32 мкм, що утворює бар'єр Шотки з напівпровідником.

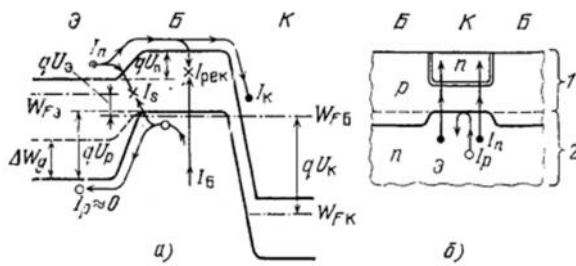

Рис. 2. Гетероструктурний біполярний транзистор. а – діаграма енергетичних зон; б - гетероструктурний біполярний транзистор з оберненою структурою.

Потік електронів що рухається з n-емітера до колектора під дією його позитивного потенціалу, керуються від'ємним потенціалом бази (як у вакуумному тріоді) (Рис. 3.).

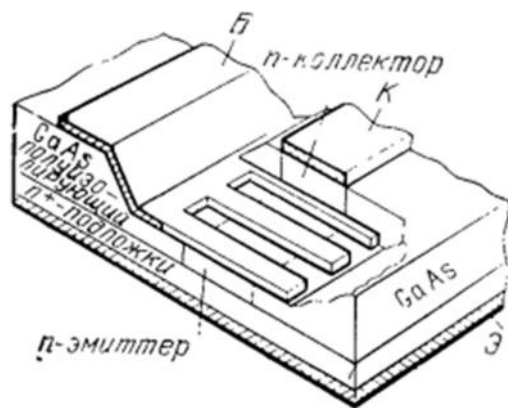

Рис. 3. Транзистор з проникною базою.

Один з найпоширеніших сьогодні типів НВЧ-транзисторів - НВТ-транзистори на основі GaAs. За даними дослідницької фірми iSupply, 47,1% транзисторів, що використовуються в стільникових телефонах, представляли собою

GaAs НВТ. Основні причини цього – одно полярне живлення (у порівнянні з необхідністю в негативній напрузі на затворі для MESFET), а також менша займана площа кристала, оскільки структура транзистора - вертикальна.

Розглянемо типовий GaAs НВТ. Його структура формується на GaAs-підкладці з високим опором (порядку 10^7 Ом / см). Колектор утворює n-GaAs-шар з концентрацією домішків $3 \cdot 10^{16}$ см⁻³. База являє собою сильнолегованих p⁺-GaAs область з концентрацією домішків (як правило, берилій або вуглець) близько $5 \cdot 10^{18}$ - 10^{19} см⁻³. Емітер - це слаболегований шар AlGaAs n-типу, ширина забороненої зони якого вища, ніж в GaAs-базі. В області омичних контактів колектора і емітера формують додаткові високолеговані шари. Зрозуміло, наведена структура - максимально спрощена.

Не вдаючись глибоко в фізику роботи приладу, відзначимо, що в силу різної ширини заборонених зон в базі і емітері в районі переходу утворюється розрив кордону валентної зони і зони провідності. В результаті висота потенційного бар'єра для дірок і електронів виявляється різною. Це призводить до збільшення інжекції електронів з емітера в базу і одночасно - до скорочення потоку дірок з бази в емітер. Зростає коефіцієнт ефективності емітера, а разом з ним - і посилення транзистора. Найважливішим наслідком даного ефекту - НВТ-транзистори можна

виготовляти з високолегованої базою і слаболегованим емітером.

Переваги кремнієвих приладів очевидні - це і низька вартість пластин, і відпрацьованість технології, і відносна простота інтеграції аналогових і цифрових схем на одному кристалі. Причому у зв'язку з мінімізацією розмірів елементів частотні характеристики Si-транзисторів в останні 10 років підвищилися настільки, що, володіючи рухливістю електронів (у власному напівпровіднику) $1350 \text{ cm}^2 / (\text{V} \cdot \text{c})$ проти $8500 \text{ cm}^2 / (\text{V} \cdot \text{c})$ для GaAs, вони сьогодні успішно конкурують з останніми в діапазонах до 3 ГГц.

Біполярні транзистори з гетеропереходів на основі напівпровідників.

Одним з найбільш активно освоєваних сьогодні напрямків СВЧ-електроніки - потужні прилади на основі напівпровідникових матеріалів з широкою забороненою зоною. Широка заборонена зона - це великі значення пробивної і робочої напруги, висока робоча температура переходу. У гетероструктурах вона забезпечує значний розрив меж зони провідності.

Перспективними виявились саме пристрої з гетеропереходами, що утворюються на границі розділу двох напівпровідників, що мають різні по ширині заборонені зони. Гетеро переходи дозволяють, наприклад, суттєво підвищити коефіцієнт корисної дії та частотну границю роботи пристрою.

Нітрид галію є найбільш перспективним широкозонним напівпровідниковим матеріалом, як і вся група ІІІ-нітридів. Сукупність властивостей широкозонного матеріалу і можливості формування на основі GaN гетеропереходів дозволяють домогтися унікальних характеристик транзисторів. Як приклад розглянемо параметри транзистора на GaN НЕМТ з вихідною потужністю понад 176 Вт, робочою напругою 63 В, ККД 54% при посиленні 12,9 дБ на частоті 2,1 ГГц. Рекордне на сьогодні значення питомої потужності GaN НЕМТ - 32,2 Вт / мм при ККД 54,8%, робочій напрузі 120 В і частоті 4 ГГц.

В кінці статті наведена таблиця 1 в якій приведені електронні властивості напівпровідникових матеріалів.

Чим більше ширина забороненої зони, тим вище допустима робоча температура і тим більше зсунеться в короткохвильову область спектра робочий діапазон приладів, виготовлених на основі відповідних напівпровідникових матеріалів. Наприклад, максимальна робоча температура для приладів на основі GaN досягає $350-400^\circ \text{C}$, для приладів на основі С (алмаз - diamond) досягає $500-600^\circ \text{C}$ і вище. Ширина забороненої зони добре корелює з температурою плавлення матеріалу. Обидві ці величини зростають із зростанням енергії зв'язку атомів у кристалічній решітці, тому для широкозонних напівпровідникових матеріалів характерні високі температури плавлення, що створює певні

труднощі на шляху створення чистих і структурно досконалих монокристалів таких напівпровідникових матеріалів.

Рухливість носіїв струму значною мірою визначає частотні характеристики напівпровідникових приладів. Для створення приладів НВЧ застосовуються напівпровідникові матеріали, що володіють високими значеннями рухливості носіїв заряду і здатні працювати при високих температурах і високому рівні радіації, що дуже важливо для космічної промисловості.

Таким чином, чим більше ширина забороненої зони, тим стійкіше робота НВЧ транзистора (див. табл. 1) при високих температурах і високому рівні радіації, і чим більше концентрація електронів тим вище щільність струму в перетині каналу

транзистора, що обумовлює високий коефіцієнт його посилення. Чим вище максимальна критична напруженість електричного поля напівпровідникового матеріалу (див. табл. 1), тим вище максимальна напруга стоку НВЧ транзистора (50-100 В) і його пробивна напруга (від 100 до 300 В), що збільшує надійність і термін експлуатації виробу. НВЧ транзистори, виконані по GaN-технології, мають високу питому потужність - до 10 В ті більше на 1 мм ширини затвора, що на порядок підвищує питому вихідну потужність. Все ще проблемними, але поступово вирішуваними завданнями GaN-технології залишаються забезпечення тепловідводу від активної структури кристала і вирощування епітаксійних структур GaN.

Таблиця 1.

Основні електронні параметри напівпровідників.

Властивості матеріала	Одиниці вимірювання	Si	GaAs (AlGaAs/InGaAs)	InP (InAlAs/InGaAs)	3C-SiC*	4H-SiC*	6H-SiC*	GaN (AlGaN/GaN)	C (Diamond)
Ширина забороненої зони, E _g	еВ при 300К	1,12	1,42	1,34	2,4	3,26	3	3,39	5,47
Рухливість електронів, I _n	300 К, см ² /В*с	1500	8500	4600	1000	950	500	2000	2800
Рухливість дірок, I _p	300 К, см ² /В*с	600	400	150	40	120	80	200	2100
Швидкість дрейфу електронів при насиченні, v _{sat} x 10 ⁷	см/с	1,0	2,1	2,3	2,5	2,0	2,0	2,7	1,5-2,0
Критичне електричне поле, E _c	МВ/см	0,025	0,4	0,5	2,0	2,2	2,5	5,0	20,0
Коефіцієнт теплопровідності, K	Вт/см*К при 300 К	1,5	0,55	0,7	3,0-4,0	3,0-4,0	3,0-4,0	1,3	24,0

Діелектрична проникність, ϵ	-	11,68	12,8	12,5	9,7	10	10	9,5	5,7
CFoM**	-	1	8,5	21	-	250	-	660	75000

* 3С, 4Н, 6Н – пропоновані кристалічні структури SiC матеріалів;

** CFoM (Combined Figure of Merit) – коефіцієнт якості матеріалу по відношенню до кремнію (Si-Silicon) для потужності та частоти

Раніше для радарів з активною фазованою антенною решіткою АФАР (APAR - Active Phased Array Radars або AESA - Active electronically scanned array) твердотільні підсилювачі виготовлялися на базі GaAs-технології. Алена сьогодні вона має більш низку щільністю потужності (0.5-1.5 Вт /мм, див. табл. 2) у порівнянні з високою щільністю потужності GaNHEMTs технології (4.0-8.0 Вт / мм ширини затвора НВЧ транзистора). Висока щільність потужності НВЧ транзисторів, виконаних за GaN технології дозволяє істотно зменшити габарити і вагу твердотільного підсилювача радара, що дуже важливо для авіаційних і космічних галузей застосувань, де необхідна мінімізація ваги і габаритів радарів, в т. ч. і радарів з АФАР. Наприклад, замість п'яти GaAs LDMOS-підсилювачів можна застосувати тільки один GaN підсилювач, що забезпечує набагато кращі технічні характеристики виробу в цілому. Коефіцієнт теплопровідності матеріалу GaN в 8-

10 разів вище, ніж у GaAs, що дозволяє забезпечити краще і швидке відведення тепла від чіпа ММІСі більш високу щільність потужності, (Див. Табл. 2). Актуальним є вирішення задачі виробництва систем зв'язку і радарів на базі нових продуктів GaN для частотних діапазонів С, Х, Ku.

Твердотільні підсилювачі та інші вироби на базі GaN-технології відкривають широкі перспективи для виробництва новітніх пристроїв і модернізації вже працюючих виробів важливих частотних діапазонах 1-4 ГГц, 2-6 ГГц, 4-12 ГГц, 6-18 ГГц, 2-20 ГГц, які можуть стати конкурентами для ламповим приладів НВЧ (тріоди, тиратрони, магнетрони, клістрони і т. д.). по вихідній потужності, ККД, габаритним розмірам, надійності та ціною. GaN-технологія поступово займає своє місце на ринку військових і космічних систем і зможе замінити частину GaAs ММІС продуктів в прийомно-передаючих модулів АФАР сантиметрового і міліметрового діапазонів.

Таблиця 2.
 Порівняльна характеристика
 основних параметрів GaAs та GaN

Параметр	Одиниц і вимірю вання	Ga As	GaN
Густина вихідної потужност і	Вт/мм	0,5 - 1,5	4,0-8,0
Робоча напруга	В/мм	5- 20	28-48
Зворотня напруга	В/мм	20- 40	>100
Максимальна густина напруга	А/мм	~0, 5	~1,0
Коефіцієнт теплопров ідності	Вт/м*К	47	390(z)/49 0(SiC)

Висновки

Подальше покращення характеристик та параметрів підсилювачів НВЧ можливе тільки за умови використання всіх досягнень напівпровідникової та функціональної електроніки НВЧ.

Досягнення напівпровідникової електроніки пов'язані з покращенням частотних та шумових властивостей дискретних пристроїв, особливо транзисторів. Також як і в будь якій іншій галузі електроніки не припиняється пошук та дослідження нових матеріалів, фізичних ефектів та явищ що значно підвищують ефективність пристроїв

Література

1. Твердотельные устройства СВЧ в технике связи/ Л.Г. Гассанов, А.А. Липатов, В.В. Марков, Н.А. Могильченко. – М.: Радио и связь, 1988 г.
2. Шахнович И. Твердотельные СВЧ-приборы и технологии. Состояние и перспективы. – ЭЛЕКТРОНИКА: НТБ, 2005, №5, с.58–64.
3. Данилин В., Жукова Т. и др. Транзистор на GaN. Пока самый "крепкий орешек". – ЭЛЕКТРОНИКА: НТБ, 2005, №4, с.20–29.
4. Олег Колотун, Усилители СВЧ на основе технологий GaN и GaAs, эволюция технологии Diamond FETs /CHIP NEWS Украина, #2 (122), март, 2013